

Batılılaşma Gayretlerimiz
ve
MEHMET ÂKİF ERSOY

Mustafa ÖZBALCI*

Giriş :

1908'den sonra gelişen edebiyatımızın en büyük şâirlerinden birisi, hiç şüphesiz **Mehmet Âkif ERSOY** (1873 - 1936)'dur. Millî, vatanî ve hamâsi duyguları şiirlerinin başlıca konusu yapmış ve bu duyguları, aynı zamanda çok kuvvetli bir dinî lirizmle de besleyerek takdim etme başarısını göstermiş olan Âkif, bizim millî ve dinî heyecan kaynaklarımızın zirvesini teşkil etmektedir. Bugün yiğitlik, kahramanlık ve din duyguları, vatan ve millet sevgileri sözkonusu olunca aklımıza ilk gelen şâirlerin başında o gelir. Bu itibarla Âkif, yalnız ölüm ve doğum yıldönülerinde hatırlanıp sonra tekrar unutuluvarecek insanlardan değildir. O, hayatımızın her anında kendisine yeniden dönerek şifalı sularından kana kana içmemiz gereken zengin bir kaynak gibidir ve milletimiz için faydalı ve önemli işler görmek isteyenlerin bu kaynakta bulabileceği çok şey vardır. Şiirleriyle olduğu kadar, makaleleri, sohbet ve vaazları, Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da gösterdiği fedakârane gayretleri ve nihâyet mükemmel şahsiyeti ile de Âkif, cemiyetimizin flaş isimlerindedir, vatanımızın manevî komutanlarındandır. O'nun şiirinin ve fikrinin bir âbidesi olan **Safahat**'ı dikkatlice okuyanlar, Âkif'in sanatını millî hayatımız üzerinde tıpkı bir projektör gibi gezdirdiğini, milletimizin gündeminde önemini ve aktüalitesini bugün de koruyan pek çok mesele üzerinde titizlikle durarak hastalıklarımıza isabetli teşhisler koyduğunu ve bunların tedavi yollarını da gösterdiğini hayretle görmektedirler.

(*) Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

Biz bu makalemizde, esas itibariyle Mehmet Âkif'in hayat ve dünya görüşünü, medeniyet anlayışını ve şahsiyetinin bazı önemli özelliklerini ana hatlarıyla sözkonusu edeceğiz. Ama bundan önce, milletimizin içinde yer aldığı kültür ve medeniyet hareketleri ve bilhassa **batılılaşma gayretlerimiz** üzerinde kısaca **çürmek istiyoruz**. Bize göre böyle bir değerlendirilmenin yapılması, Batı medeniyetini anlama, yorumlama ve benimseme hususlarında adı etrafında birtakım spekülasyonlar meydana getirilmiş bulunan "**İstiklâl Marşı**" şairimizin, medeniyet karşısındaki gerçek tavrını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bilindiği gibi Türk milleti uzun tarihi boyunca birkaç medeniyet kadrosu içinde yer almış ve dolayısıyla birkaç medeniyet değiştirme hâdise-si yaşamıştır. Önceleri Türkler, Orta-Asya'daki ilk yurtlarında yerleşik köy ve şehir medeniyeti safhasına geçmeden evvel uzun yıllar **akıncı göçebe bir hayat tarzı** içinde yaşamışlar ve kendilerine göre bir **bozkır medeniyeti** veya "**Atlı Göçebe Medeniyeti**" meydana getirmişlerdi.⁽¹⁾ **Uygurlar çağında** (745-940) **yerleşik medeniyetin zirvesine çıkmayı başaran Türkler,**⁽²⁾ daha sonra bilinen sebepler yüzünden güneye ve batıya doğru göç ettikten ve bu arada İslâmiyeti de kabul ettikten sonra, Doğu-İslâm medeniyetini benimseyerek, bu medeniyetin en kuvvetli ve en büyük milletlerinden birisi olmuşlardır. Türklerin bu medeniyet kadrosu içersindeki hayatları, edebiyattan öteki güzel sanatlara, siyâset ve ekonomiden askerî zaferlere kadar bütün sahalarda çok üstün başarılarla dolu olarak geçmiştir. Hattâ Türklerin, bu medeniyetin tek hâkim milleti oldukları asırlar bile görülmüştür. Bu itibarla, dokuz asrı aşkın bir süre muhteşem sahneler hâlinde devam etmiş olan Doğu-İslâm medeniyetine, sadece Türk-İslâm medeniyeti de denilmesini haklı gösterecek pek çok sebep vardır.⁽³⁾

Ancak, dayandığı temel değerlerin dejenereasyona uğraması ve aynı zamanda rakibi olan bir başka medeniyetin gidişine ayak uyduramaması neticesinde sarsılan her medeniyet gibi, Türk-İslâm medeniyeti de zamanla kuvvet ve üstünlüğünü kaybetmeye başlamış ve Türkler, 19. asrın ortalarından itibaren yeni bir medeniyet değiştirme hâdisesi ile daha kar-

(1) Mehmet KAPLAN, **Oğuz Kağan Destanı**, Dergâh Yayınları, Ekim 1979, s. 26 vd.; "Türk Destanında Alp Tipi", Zeki Velidî Togan Armağanı, İst. 1955, s. 204.; Nihat Sami BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İst. 1971, C. 1, s. 81 vd.

(2) Yılmaz ÖZTUNA, **Türkiye Tarihi**, Hayat Kitapları, İst. 1963, C. 1, s. 187.

(3) Sâmîha AYVERDİ, **Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**, Damla Yayınevi, İst. (3 cilt, 1975 ve 1976); Mehmet KAPLAN, **Büyük Türkiye Rüyası**, İst. 1969, s. 15 ve 26; Nihat Sami BANARLI, a.g.y.

şı karşıya gelmişlerdir. 1839 Tanzimat hareketi, geniş mânâsıyla, bu yeni medeniyet değiştirme hâdisesinin ve Batı Avrupa Medeniyetine yönelişimizin başlangıcı olarak kabul edilir.

Batı İle İlk Temaslar :

Aslında Türklerin Batı ile temaslarının tarihi çok daha eskidir. Bu tarih, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri sırasında Bizans İmparatorluğu ve Akdeniz çevresindeki diğer ticâret merkezleriyle kurdukları çeşitli münâsebetlere, hattâ Volga boylarında kurulan ilk Hun-Türk devletinin kuruluş yıllarına kadar uzatılabilir.(4) Bilhassa Osmanlı Devleti'nin kurulmasından ve bu devletin hızla gelişip büyüyerek kısa bir zaman içinde büyük bir imparatorluk hâline gelmesinden sonra, Türklerin batılı milletlerle olan münâsebetleri savaşlar başta olmak üzere çok değişik alanlarda hızlı bir gelişme gösterir ve Türkler, "Osmanlı Asırları"(5) adı verilen uzun ve muhteşem asırlar içerisinde yarattıkları kuvvetli medeniyet ve sahip oldukları üstün siyasi, iktisadi ve askerî güç sayesinde bütün Ortadoğuya ve Batılı milletlere hükmederler. Bu kuvvetli zamanlarında Türkler, bayraktarlığını yaptıkları İslâm dininin de bir gereği olarak, gerilik ve karışıklık içinde çalkalanıp duran Batıya, adalet ve nizam götürmekle meşguldürler ve Batı, Türk-İslâm medeniyetinin ileri ve kuvvetli olduğu zamanlarda ne kadar geri ve huzursuz ise, Türklerin temsil ettiği Doğu da o ölçüde ileri ve huzurludur.

Orta-Asya'dan tevârüs edilen ve İslâm îmânı ile de güçlendirilen bir medeniyet geleneğinin sahibi olan Türklerin temsil ettiği Türk-İslâm medeniyeti 15. asra kadar güçlü bir varlık göstererek gelişti. Bu asırdan sonra gücü nisbeten azalır gibi olduysa da, **Fâtih Sultan Mehmed (1432 - 1481)** gibi ileri görüşlü bir padişahın gayretleri ona yeni bir güç ve dinamizm kazandırdı. Bu hür düşünceli büyük insan, bir yandan Osmanlı coğrafyasını Türklüğün ve müslümanlığın bir ilim ve irfan merkezi hâline koymaya çalışırken, bir yandan da bir Şark-Garb mübâdelesinin verimleri ile İslâm âlemine yeni bir hız ve taze bir hayat getirmek için çalışmıştır. Vâkıa Türk-İslâm medeniyeti gücünü isbat etmiş olgun bir medeniyetti. Fakat bir medeniyet ne kadar üstün vasıflı olursa olsun, komşu ve farklı mede-

(4) Yılmaz ÖZTUNA, a.g.y., s. 250 vd.

(5) Sâmîha AYVERDİ, a.g.y.

niyetlerle ölçülü ve hesaplı bir alışverişe baş çeviremezdi. Bu gerçeği iyi bilen Fâtih, hep karşılıklı bir alışveriş ve yardımlaşma şuur ve idrâki içinde olmuştur.⁽⁶⁾

Bir medeniyet bir cephesiyle olgun ve üstün olabilirken, bir cephesiyle de zayıf ve yardıma muhtaç durumda bulunabilirdi. Bunu tabii göreberek her medeniyetin gurura kapılmadan kendi eksikliğini tamamlaması gerekirdi. Zaten medenî unsur ve gerçekler şu veya bu milletin mahsulü değil, müşterek beşerî dehanın, müşterek bir his ve çalışmanın mahsulüdür. O itibarla, bir medeniyet zararlı çıkmamak için karşısındaki farklı medeniyeti hakîr görmemeli, ondan faydalanma yolunu seçmelidir. İnce bir ruh ve duygu karakteri taşıyan Şark medeniyetinin de, maddeci ve akliyecî Garb medeniyeti ile bir ölçü dâhilinde alışverişte bulunması şarttı. Aksi halde, maddeci Garb günden güne geliyordu. Şark da uyanmalı, gerekeni yapmalıydı. Yoksa fırsat gözleyen rakîb medeniyet, bu ince, bu içten gelişmiş his ve imân medeniyetinin üstünden geçip çiğneyerek onu büsbütün un-ufak edecekti. Avusturyalı ünlü yazar **Stefan Zweig (1881 - 1942)**'in dediği gibi, Ayasofya'nın kubbesinden düşen haçın gürültüsüyle iyiden iyiyeye uyanan Garb, buna zaten kararlıydı. Sekiz ayrı seferle tekrarlanan Haçlı Orduları mârifetiyle dünya haritasından kaldıramadığı müslüman imânını, artık akıl ve madde verimlerinin bereketiyle sulandırmak, sonra ulaşılan teknik imkânlarla da yıkmak istiyordu. Şu halde ona bu fırsatı vermemek, dev adımlarıyla ilerleyen Garb'a aynı silahlarla karşı koymak, hatta ondan ileri gitmek lâzımdı. Fakat maalesef, liberal düşüncenin ve teknik ilerlemenin öncüsü olan Fâtih'ten sonra Garb'a aradığı bu fırsat, dozu gittikçe artan bir oranda verilmeye başlandı.⁽⁷⁾

Fâtih'ten sonra Osmanlı Devleti'nin başına geçen dirâyetli ve kuvvetli devlet adamlarının sayısı maalesef azalırken, Osmanlının kuvvetli ve muhteşem gidışı de buna paralel olarak ahcâk 17. asır başlarına kadar sürebilmiştir. Çünkü Garb, bir iç dinamizmle ileri hamleler yapar, pek çok yenilikler, keşifler ve icatlarla, gelecek asırlardaki teknik üstünlüğünün gerçek temellerini atarken,⁽⁸⁾ Şark ve bu arada Türkler, aynı basireti gösterememişler, medeniyetlerini yenileyememişler ve Batının Rönesansla ulaştığı fikrî olgunluğu, coğrafi keşiflerle elde ettiği iktisadî gelişmeyi gereği gibi takip edememişlerdir.⁽⁹⁾ Bunun sonucunda İmparatorluk, sahip olduğu maddî ve manevî değerleri de hakkıyla kullanamamış, aslında bir-

(6) Sâmiha AYVERDİ, **Âbide Şahsiyetler**, Kültür Bakanhğı Yayını, Milli Eğitim Basımevi, 1. bs., İst., 1976, s. 151 vd.; Yılmaz ÖZTUNA, C. 3 ve 4

(7) Sâmiha AYVERDİ, a.g.y., s. 152 vd.

(8) ÖZTUNA, C. 10, s. 11.

(9) Doç. Dr. Celâl TARAKÇI, **Konferanslar**, Samsun 1987, s. 126.

çok sahada var olan potansiyelini harekete geçirememiştir. Çünkü ilerleyen ve değişen Batı karşısında Fâtih gibi gerçekçi bir tavır alınamamıştır. Hemen yanbaşlarındaki bir dünyada, Batı'da olup bitenlere kapalı kalan ordu ve medrese başta olmak üzere, devletin temel kurumlarında da bir gevşeme, bir yozlaşma başgöstermiştir. Buna rağmen, 17. asrın sonlarına gelirken Batı medeniyetinin, mihrini Türklerin teşkil ettiği Doğu medeniyetine karşı henüz tam bir üstünlük sağladığı söylenemez. Ancak Batı, üstünlüğünün bütün sebeplerini hazırlamış, bütün imkânları ele geçirmiş veya ele geçirmek üzeredir. Doğu'nun henüz farkına varamadığı birçok değerlere sahip olmuştur. Doğu, pek azametli olan mirasını yemektedir. Bu miras, az zamanda tüketilecektir. 1683 tarihinde Viyana'da birleşik bir Avrupa karşısında ilk defa yenilen ve 1699 Karlofça anlaşması ile de Batının üstünlüğünü görerek geri çekilişin acısını ilk defa tadan **İmparatorluğun çöküşü, temellerinin sağlam oluşu sebebiyle yavaş yavaş olacaktır.**⁽¹⁰⁾ Fakat şu bir gerçektir ki, Karlofça'daki gerileyişten sonra Türkler, eğer tâbir yerinde ise, Batı karşısında artık pek dikış tutturamazlar. Tedrici bir şekilde de olsa, mağlûbiyetler ve geri çekilişler bu tarihten sonra birbirini izler durur.

Tanzimattan Önce :

18. asrın başlarından itibaren Batı'nın Doğu ve Doğu'nun en ileri temsilcisi olan Türkleri geçmesi, bu duruma pek alışık olmayan, Batı karşısında kendisini daima kuvvetli hissetmiş olan aydınlarımızı ve idarecilerimizi düşündürmeye başlamıştır. Üstünlüğü maalesef ele geçirmiş olan Batı karşısında ayakta kalabilmek için onun imkânlarına sahip olmaktan başka çâre kalmadığını kısa zamanda ferkeden aydınlarımız, bunun üzerine gözlerini Batı'ya çevirirler. Bir yandan devlet ve cemiyet hayatımıza yönelik birtakım ıslahatları gerçekleştirmenin yolları aranırken, bir yandan da Batı'nın imkân ve kurumları memleketimize taşınmaya başlanır. Türk insanı, lokomotifliğini elit tabakanın üstlendiği yeni bir arayışın peşine takılır, maddî ve manevî dünyasını değiştirmesi, kendisine yeni bir hedef olarak gösterilir. Esasen daha **III. Ahmet devrinden (1703 - 1730)** beri yürütülmekte olan ıslahat hareketleri vardı, fakat bunlar yarım ve dağınıktı. **III. Selim (1789 - 1807), II. Mahmut (1807 - 1839) ve Abdülmecid (1839 - 1861)** gibi yenilik taraftarı pâdişahlar zamanında hem bu yarım ve dağınık ıslahat hareketleri düzenli bir şekilde yeniden ele alındı, hem de askerî, mülkî ve sosyal alanlarda önemli teşebbüslere girişildi. Önce

(10) ÖZTUNA, a.g.y., s. 55, 178, 186.

"Nizâm-ı Cedid" adıyla Batı modelinde yeni bir ordu teşkil edilerek bu ordunun ihtiyacı olan personeli yetiştirmek üzere, yine Batıdaki örneklerine uygun Mühendishane, Harbiye, Tıbbiye gibi okullar açıldı. Nevarın'de yakılan donanmanın yerine hızla daha modern bir donanma kuran Sultan Mahmud, modern savaş sanayiine ait bütün branşları Türkiye'de de kurmaya çalıştı. 13 Ocak 1830'da Petersburg büyükelçiliğinden Kapdân-ı der-yâ olarak İstanbul'a gelen damadı müşir Halil Rif'at Paşa'nın: "Avrupa'ya benzemezsek, Asya'ya çekilmeye mecburuz!" demesi üzerine, yenilik hareketlerine daha çok önem vermeye başladı.⁽¹¹⁾ Önce devletin idarî teşkilâtında ve sarayın iç nizamında önemli değişiklikler gerçekleştirildi. İstanbul imar edilmeye başlandı. Yeni matbaalar açıldı; yayın faaliyetleri artırıldı ve resmî Takvîm-i Vekayi (1831), yarı resmî Ceride-i Havadis (1840) gazeteleri çıkarıldı. Memurların Fransızca öğrenmeleri teşvik edildi, tiyatro faaliyetlerine imkân hazırlandı. Batı musıkisi, piyano, bando ve orkestra Türkiye'ye getirildi.

Böylece Batı'ya açılan kapılardan, oradan alınması gerekli olan araç-gereçle beraber Batı'nın kültürü ile onun günlük yaşayışına ve ahlâkına hâkim olan eszular da maalesef Türk toplumuna sızmakta gecikmedi. Tanzimât'ın ilân tarihi olan 1839 yılına gelindiği zaman artık Batı ile aramızda çok yoğun bir kültür alışverişi başlamış bulunuyordu. Türk aydını yeni bir imtihan dönemine girmişti. Kültüründen kopmadan, örf ve âdetlerini zedelemeyen, kısaca kendisine yabancılaşmadan Batı'nın teknik imkânlarını memleketimize taşıyıp hazmetmesi görev ve sorumluluğu ile karşı karşıya idi.

Tanzimâttan Sonra :

Bir bakıma Tanzimât, daha önce askerî ve teknik alanlarda başlayan Batılılaşmanın sosyal, siyâsî ve hukukî bir şekil almasından başka bir şey değildir. Siyâsî ve idarî bir reform niteliği taşıyan Tanzimât fermanının faydalı ve gerekli olup olmadığı, bunun o zamanki idarecilerimizin derinden duydukları bir ihtiyaçtan veya doğrudan doğruya millettten gelen bir istekten doğup doğmadığı gibi konular, dün de tartışılmıştır, bugün de tartışılmaktadır. Ancak, Tanzimât fermanının ilânında, dıştan yani Batı'dan gelen askerî ve siyâsî baskıların önemli bir rol oynadığını düşünmek her zaman mümkündür.⁽¹²⁾ Fakat her ne sebeple ilân edilmiş olursa olsun, şurası bir gerçektir ki, Türk toplumunun kapıları Tanzimât'la bir-

(11) ÖZTUNA, a.g.e., C. 11, s. 168 - 169.

(12) Doç. Dr. Orhan OKAY, "Edebiyatımızda Batılılaşma", İlim ve Sanat Dergisi, Kasım - Aralık 1986, Sayı : 10, s. 18 - 23.

likte Batı medeniyetine ardına kadar açılmıştır. Öyle ki, önceleri sadece askerî ve teknik alanlara münhasır olan Batı hayranlığı ve Batı tesiri, zamanla Türk insanının bütün hayatına nüfûz etmeye başlamıştır. Artık günlük hayatın en basit ihtiyacından kılık-kıyâfete kadar her şeyde Batı örnek alınır olmuş ve toplumumuzda, "**Batılı görünmek, Batılılar gibi yaşamak**" endişesi ile gülünç durumlara düşen birtakım "**züppe**" tipler ortaya çıkmıştır. Devrin tanınmış şâir ve romancısı **Recaizâde M. Ekrem**'in "**Araba Sevdası**" romanının ünlü kahramanı **Bihruz Bey**'in şahsında işte bu tipler alay konusu edilir.

Tanzimât'tan önceki yıllarda Batı'nın yalnız ilmini ve teknik üstünlüğünü kabul edip onunla yarışmanın yollarını arayan pek çok Türk aydını bile, Tanzimât'tan sonra Batı'nın her şeyine karşı büyük bir hayranlık duymaya başlar. Evinin mobilyasını Batı'dan getirenler bile görülür. Batılılar gibi olma veya onlara hoş görünme endişesi, yer yer devletin temel kurumlarına kadar girer ve herşey büyük bir hızla değiştirilir. İlk hareketler genellikle bürokratlardan, devlet adamlarından gelir, sonra da sanat, fikir ve edebiyat adamları tarafından yaygınlaştırılır. Ne var ki, Batı'dan asıl alınması gereken ve Batı medeniyetinin özünü yapan değerlerden, ilim ve teknoloji alanlarındaki buluş ve ilerleyişlerden çok, Batılı insanın günlük yaşayışı ile ilgili moda akımlar ve bazı çok basit yenilikler peşinde koşulur, ülkeye onlar aktarılır. Batı hep hayranlıkla dışından seyredilir, onun iç dünyasına, ruhuna nüfûz edilemez; çalışkan, araştırmacı, örf ve âdetlerine bağlı ve geçmişi ile övünen ve en önemlisi, Türk-İslâm medeniyetini ne pahasına olursa olsun yıkmaya azmetmiş olan Batı'nın ve Batılıların gerçek yüzü bir türlü görülüp tanınmaz. Müslüman Türk'e karşı daima haçlı ruhu ile hareket etmiş olan fırsatçı ve menfaatçi Batı, bu durum karşısında kendi kozlarını istediği gibi oynamaya başlar. Sosyal ve iktisadî bakımdan zaten hızlı bir çöküşün içine girmiş olan İmparatorluğun meselelerini, içimizdeki azınlıklar vasıtasıyla karıştırmaktan, çıkmaza sokmaktan geri durmaz. Batı'nın bizde bulunmayan teknik üstünlüğüne hayran ve ona samimi olarak talip olan Türk aydını, bu kaos, bu karışıklık içinde ve biraz da, **askerî yenilgilerin ardını bir an önce almak kaygısı ile, kaynaklarına inmeden Batı medeniyetinin sonuçlarına bağlanmak zorunda kalır. Batı'daki teknik üstünlüğün, yüzyıllardan beri gelişen kültürel üstünlüğün bir sonucu⁽¹³⁾ olduğunu belki düşünme fırsatı bile bulamaz.**

(13) Doç. Dr. Olcay ÖNERTOY, **Tanzimât Döneminde Edebiyat Anlayışı**, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Konya 1981, (Giriş).

Elbet her şeyden önce bir zihniyet değişikliğini gerektiren medeniyet değiştirme işini, bu şekilde gerçekleştirmek mümkün olamazdı. Çünkü **medeniyet değiştirme bir kültür meselesiydi ve elbise değiştirir gibi medeniyet değiştirilemezdi.**(14) Zaten Türk insanının da ilme, tekniğe ve bunların üretilmesi yollarını öğrenmeye ihtiyacı vardı. Yoksa onun millî kültürü, şerefli mazisi, örf ve âdetleri kendisine yetmekteydi. Kendisine yabancılaşmadan, kuru bir taklitçi durumuna düşmeden, Batı'dan ihtiyacı olan ve mutlaka alması gerekenleri alması ve onları kendi tarihi ve kültürel gerçeklerine hâle getirmeden kullanması onun için kâfi idi. Çünkü her milletin bir başka milletten almasına imkân bulunmayan kendi öz değerleri, onun millî şahsiyetini ve kimliğini yapan bir kültürü vardır. Eğer medeniyetlerarası bir alışveriş gerçekleştirilirken bu değerleri titizlikle korumak hususunda asırlar önce Fâtih'in gösterdiği basîret gösterilemez, onun sahip olduğu şuur ve idrâk içinde davranılamazsa, medeniyet peşinde koşulurken millet kaybedilebilir, toplumdaki dengeler alt-üst olabilir. Nitekim bugünkü buhranlarımızın temelinde de, Batılılaşma konusunda yapılan hataların, yanlış konulan teşhislerin ve elbet bu teşhislere göre sürdürülen neticesiz tedavilerin önemli bir rol oynadığı muhakkaktır. Bir kere, daha işin başında, Batı karşısındaki gerileşimizin sebeplerini, sadece ordunun yetersizliğinde, askerlerin pek iyi yetiştirilememiş olmalarında gören aydınlarımızın tutumunda tam bir isâbet yoktu. Uzun süre, yalnız orduyu islah etmek ve Batı tekniğine uygun yeni tarz bir ordu teşkil edilmekle meselenin halledileceği zannedildi; gerçekleştirilmeye çalışılan yenilik hareketlerinin gâyesini daima ordunun islahı fikri teşkil etti. Oysa, Batılılaşma, sadece batı tarzında bir ordu kurmaktan ibaret değildi. Çünkü, Batı medeniyeti yalnız kuvvetli ordu demek değildi. Batının görülen teknik üstünlüğünün arkasındaki kültür birikimi, ilim zihniyeti, yapmak, yaratmak, yaşatmak ideali farkedilemedi. Kısaca biz, **medeniyeti satın alınıp zannettik, elbiseyi aldık fakat insanı göremedik bile ve hazır aldığımız bu teknik, zamanla benliğimizde derin yaralar açtı. Biz ağacı yetiştirmeden, meyvesini toplamaktan zevk aldık. Hakikat aşkını duymuş nesiller yetiştirmeden, insan hayatının değerine dair bir cümle öğretmeden, ilmin meyveleri olan, hakikatin yemişleri olan teknik vasıtaları memlekete doldurmaya devam ettik.**(15) Elbet gerekli alt yapısı hazır olmayan bir topluma, bu kadar teknolojinin hızla taşınması, onun bünyesinde ister istemez bir sarsıntı meydana getirecekti. Öte yandan, daha 17. yüzyıldan beri teşebbüs edilen bütün iyi niyetli yenilik gayretleri karşısında

(14) Doç. Dr. Celâl TARAKÇI, a.g.e., s. 127.

(15) Nurettin TOPÇU, **Kültür ve Medeniyet**, Hareket Yayınları, İst., 1970, 1. bs. s. 15 vd.

"gavur icadı, firenk işi" diye dikilen, güya bunu İslâm adına yaptığını İleri sürenlerin tavrı, Türk aydınının, Hıristiyan Batı'nın da tahrikleriyle İslâmiyetten uzaklaşmasını sağladı. Pek çok Türk aydını, kendi taklitçi tutumunu, beceriksizliğini ve tembelliğini dikkate almadan, Batılılaşma konusundaki başarısızlıkların faturasını kolayca İslâm dinine kesiverdi. Oysa İslâmiyetle ilim her devirde at-başı birlikte yürümüştür. İslâm cahâletin karşısında, ilmin, tekniğin ve yeniliğin yanında olan bir dindir. Bu din, bütün tarihi boyunca gerçek gücüne, gerçek âlimler sayesinde ulaşmıştır. Onun her devirde görülebilen istismarcı, gerçekleri saptıran, böylece ortalığı karıştıran kimselerin elinde, olduğundan farklı görülüp gösterilmesi, onun hatası olamaz. Maalesef gerçek dinden nasibini almamış kimi insanların sergilediği olumsuz davranışların hep İslâm'a, gerçek müslümanlara mal edilmesi de toplumumuz için hayırlı olmamıştır. Gerçek din adamlarına saygı azalmış, din ilerlemeye engel oluyormuş gibi görülüp gösterilmiş, dinden ne kadar uzaklaşırsa o kadar Batı'ya yaklaşılabileceği zannedilmiştir.

Şekli ve sathî Batılılaşma eğilimleriyle kültürel değerlerin hırpalanması, millî bünyede birtakım buhranlara yol açmakta gecikmedi. Batı medeniyetini getirmeye çalışan birçok Türk aydını da, nihâyet doğu kültürüne bağlıydı, mayası onunla yoğrulmuştu ve bu kültürün asırlar içinde yarattığı Türk-İslâm medeniyetinin bir mensubuydu. Onların bu kültürün tesirinden bir çırpıda kurtulup, Batı'dan gümrüksüzce gelen her şeyi olduğu gibi hazmetmesi elbette beklenemezdi. **Yüzyıllarca süren bir düşünüş biçiminden ve ona bağlı alışkanlıklardan kurtularak yeni bir düşünüş ve yeni alışkanlıklara sahip olmanın taşıdığı büyük güçlükten**⁽¹⁶⁾ başka, devrin bu sanat, fikir ve siyâset adamlarının din ve tarih duyguları da genellikle çok kuvvetliydi. Onlar yeni medeniyeti de İslâmiyetin emrinde görmek istiyorlardı. Bu sebeple, Batılı yaşayışa özenmenin cahil ve yarı aydın çevrelerde yarattığı olumsuz tesirler, bu şuurlu ve inançlı aydınları endişeye sevketti. Onlar eserleri ve davranışlarıyla Batı ve Türk-İslâm medeniyetlerini uzlaştırmaya, makul ve mantıklı bir sentezi gerçekleştirmeye gayret ettiler. Büyük halk çoğunluğunun uzun asırlar içinde sindirip benimsediği kültürel değerleri zedelemeyen yapılması gereken de zaten bu idi. Ayrıca, Türk insanı, öteden beri hükmettiği ve hattâ hakir gördüğü Avrupa âleminin üstünlüğünü kabule henüz tam manasıyla hazır olmadığı gibi, inançlarının, örf ve âdetlerinin yozlaştırılmasından da pek hoş-

(16) Doç. Dr. Olcay ÖNERTOY, a.g.e., s. 2; Prof. Dr. Mümtaz TURHAN, Garplılışmanın Neresindeyiz? Yağmur Yayınevi, İst. 1972, 5. bs., s. 59 vd.; Nurettin TOPÇU, Yarınki Türkiye, Yağmur Yayınevi, İst. 1961, s. 195 vd.; Kültür ve Medeniyet, s. 21 vd.

lanmıyordu. Bu durum, Batılılaşma konusunda yapılan tercihlerin ve seçilen yolların farklılığı sebebiyle aydınlarımız arasında ve yine, hızlı bir kültür değişimine hazır olmayan geniş halk kitlesi ile de aydınlar arasında bir sürtüşmenin, bir ikileşmenin ortaya çıkmasına yol açtı ki, neticede, taklitçi Batı hayranlarıyla bizi milli kimliğimizden uzaklaştırmadan Batılılaşmayı, Batı'dan yalnız bizde bulunmayan ilim ve tekniği almayı gaye edinenler arasında kıyasıya bir mücadele başladı. Öyle ki, Tanzimât'ın bâriz bir vasfı olarak ortaya çıkan ve ta o zamanlar hayatın her kesiminde kendisini şiddetle hissettiren bu ikiliğin, bu dualizmin bazı izlerini, yer yer bugünkü hayatımızda da aynen görmek mümkündür.

Batı medeniyetine karşı gösterilen büyük rağbet ve hayranlık bazen çok aşırı ve lüzumsuz bir seviyeye yükselmiş, bu da zamanla, Türk toplumunun bütün milli gelenek ve değerlerinin ortadan kalkması, onun hızla çöküp soysuzlaşması tehlikesine yol açmıştır. Bunun üzerine, zihniyetçe tamamıyla batılı olan ve Avrupalı Türk edebiyatının kurucuları arasında bulunan **Ziya Paşa (1825 - 1880)**'ya bile :

**Milliyeti nisyân ederek, her işimizde
Efkâr-ı firenge tabaiyyet yeni çıktı**

mısralarını yazdırtmıştır.⁽¹⁷⁾ Bu mısralar, **Terci-i Bend**'iyle kader karşısındaki acını ve mütevekkilâne tavrını ortaya koymuş olan Paşa'nın nasıl bir Batılılaşmadan yana olduğunu açıkça göstermektedir. Bunun gibi, devrin bir başka büyük şâiri ve mücâdele adamı olan **Namık Kemâl (1840 - 1888)** de, her milletin kendi milliyetini koruyarak ilerlemesi gerektiğine inanır ve bunun kavgasını verir. Tanzimât'tan sonra gelişen Batılı Türk edebiyatının temelini atan ve bu temelde en büyük payı akıl, mantık ve kanuna ayırmış olan **İbrahim Şinâsî (1826 - 1871)** de, uzlaştırmacı bir tavır içindedir ve bir yazısında, "**Avrupa'nın bir-kı fikri ile Asya'nın akı-ı pirânesini tezyic etmek**"ten söz eder.⁽¹⁸⁾ Ne var ki, Batılılaşma konusunda böyle müsbet tavır sahibi aydınların hemen yanbaşı, dünyada herşeyi Batı'nın maddî üstünlüğünden ibaret zanneden, Batıca bir hayat uğruna bütün milli ve kutsal değerleri fedâdan çekinmeyen aydınlar da görülmüştür. Bu

(17) Prof. Kenan AKYÜZ, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, Türkoloji Dergisi, C. 2, Sayı: 1, DTCF yayını, Ankara 1965, s. 13; Doç. Dr. Olca ÖNERTOY, a.g.e., s. 11 - 12.

(18) Doç. Dr. Orhan OKAY, a.g.y.; Mehmet KAPLAN, **Mehmet Âkif'e Göre İlim ve Din**, Hacettepe Üniversitesi Mehmet Âkif Sempozyumu (27 - 28 Aralık 1976) tebliğleri, Hacettepe Üniversitesi yayınlarından, s. 149 vd.

ikinci kafileye dahil olan aydınların dramı, aslında kendi millî ve manevî değerlerinden koparak Batı'dan gelen tesirlere kayıtsız-şartsız teslimiyetten ileri gelir. Tanzimât'tan sonra yetişen pek çok Türk aydını, maalesef kendi milliyetini yapan değerlerle Batı arasında bir tercih yapamamanın bunalımını yaşamış, ne tam manasıyla Batılı olabilmiş, ne de kendi kendisi kalabilmiştir. Bu, Türk aydınının çıkmazlarından birini teşkil ederken, onun yüzelli seneyi aşkın bir zamandan beri Batılılaşma uğrunda şaşkına çevirdiği büyük milletimizin de bir talihsizliği olmuştur. Tanzimât'tan sonra yetişen bütün aydınlarımız, eğer asgarî müştereklerde birleşerek Batı'nın yalnız ilim ve tekniğine talip olabilseler ve bunları kendi öz benliğimizin potasında yoğurabilselerdi, Batı karşısında bugün hiç şüphesiz daha güçlü olurduk ve Batılılaşma süreci de çoktan tamamlanmış olurdu.

Rahmetli Prof. Mehmet Kaplan'ın söylediği gibi, Tanzimât'tan bugüne gelen Türk kültürü incelenirse, hemen hemen her sahada birbirine zıt iki davranış, görüş ve duyuş tarzı ile bunların arasını bulmaya ve birleştirmeye çalışan kuvvetli bir cereyan görülür: Eskiye sınıksız bağlı kalanlarla Avrupayı körükörüne taklit edenler iki zıt grubu temsil ederler. Ahmet Mithat Efendi'den başlayarak, Halide Edip ve Reşat Nuri'ye, hattâ daha genç nesle kadar Türk romanında, bu iki davranış tarzını temsil eden tipler alay ve hiciv mevzuudur. Bilhassa Hüseyin Rahmi, iki medeniyetin karşılaşmasından doğan bu iki zıt tipi eserlerinde bütün hususiyetleriyle tasvir etmiştir. İdealize edilen müsbet tiplere gelince, onlar iki medeniyetin en halis taraflarını kendilerine göre takip etmiş insanlardır. Türk edebiyatında şöhret kazanmış bütün büyük şahsiyetlerde her iki medeniyete ait çeşitli unsurların birleştiği görülür.⁽¹⁹⁾ Türk toplumunda yirminci yüzyılın başlarından itibaren şöhret kazanmış böyle müsbet tiplerin en başında, ileride de göreceğimiz gibi hiç şüphesiz Mehmet Âkif vardır.

II. Meşrûtiyet Dönemi :

Tanzimât'tan sonra, batılılaşmayı farklı anlayan gruplar arasındaki mücâdele, çeşitli merhalelerden geçerek, nihâyet II. Meşrûtiyet'e gelir. II. Meşrûtiyet'in ilânından (1908) hemen sonraki yıllar, bizim tarihimizde millî değerlere dönüş bakımından çok yoğun çalışmalar yapıldığı bir dönemin başlangıcını da ifâde eder. Milletçe çekilen çok büyük felâketlerden sonra Atatürk'ün önderliğinde kazanılan "Millî Mücâdele", bu dönem

(19) Mehmet KAPLAN, Nesillerin Ruhı, Hareket Yayınları, İst. 1970, 2. bs., s. 108.

de uyanan millî ruh sayesinde kazanılmıştır. II. Meşrûtiyet'in Tanzimât'tan beri kavgası yapılan rejim değişikliğini getirmesi, meclîs'in açılıp seçimlerin yapılması ve bir hürriyet ortamının doğması, Batı karşısında artık maalesef bütün kozlarını kaybetmiş olan ve hızla çöküşe doğru giden İmparatorluğu kurtarmaya yetmemiştir. Birbirini izleyen hükümet değişiklikleri, halkı bıktıran iç huzursuzluklar, azınlıkların bizi içimizden vurma teşebbüsleri, Ordularımızın Balkanlarda yenilmesi gibi çeşitli sebepler, aydınlarımızı yeni kurtuluş çâreleri aramaya yöneltti. Bütün 19. asır Avrupasını dolduran fikir akımlarının da tesiriyle, öteden beri devletin iç ve dış siyâsetine hâkim olan Osmanlılık ideolojisi yerine Türkçülük ve İslâmcılık ideolojileri gündeme getirildi. Aşırı batılılaşma taraftarı olan Garpcılar da ayrı bir grup teşkil ediyordu. Bunlar batmakta olan Osmanlı İmparatorluğunun kurtuluş çâresini, kayıtsız - şartsız Batı'ya yönelişte görüyor, bu İmparatorluğun geçmişte yarattığı kültür ve medeniyeti pek hesaba katmıyorlardı; millî ve dinî endişeleri de pek yoktu. Tam bir fikir birliği içinde bulunmayan II. Meşrûtiyet nesli içinde, dönemin toplum ve fikir hayatına iki önemli grup halinde hâkim olan Türkçü ve İslâmcı görüş mensupları, batılılaşma konusunda pek çok bakımdan birleşiyorlardı. II. Meşrûtiyet'ten sonra bu iki fikir akımının ardarda devlet siyâseti olarak benimsenmesi ve bu görüş sahiplerinin çok yoğun yayın faaliyetleri, ruhunu ve dimağını millî kültür değerleri ile beslemiş, Batı karşısında eziklik duymayan, kendisine güvenen şahsiyetli bir neslin yetişmesini sağlamıştır. Birinci Cihan Harbi'nden sonra 2200 yıllık tarihinin en zavallı yıllarını yaşayan Türk milleti, "Millî Mücadele"yi işte bu nesil sayesinde kazanmıştır.⁽²⁰⁾

Doğu ve Batı medeniyetleri arasında daha derin ve daha geniş bir terkip yapmaya çalışan II. Meşrûtiyet nesli, millî kültürün temeli olarak halk kültürünü alır ve onunla Garb'ı birleştirmek isterler.⁽²¹⁾ Türkçülük fikrinin önderi Ziya Gökalp (1876 - 1924)'in yazıları ve çalışmaları bizi kendimize döndürmüş, milliyet fikrinin uyanıp kuvvetlenmesini sağlamıştır.⁽²²⁾ Onun batılılaşmaktan anladiğı da şudur : **Bizim için muasırlaşmak demek, Avrupalılar gibi, zırklar, otomobiller, uçaklar yapıp kullanabilmek demektir; muasırlaşmak, şekilce ve yaşayışça Avrupalılara benzemek değildir. Ne zaman bilgilet ve sanayi malzemelerini aktarmak ve satın almak için Avrupalılara muhtaç olmaz hâle geldiğimizi görürsek, o zaman muasırlaşmış olduğumuzu anlarız. Türkleşmek, İslâmlaşmak mefkûreleri arasında bir zıtlık olmadığı gibi bunlarla muasırlaşmak ihtiyacı arasında bir çatış-**

(20) ÖZTUNA, a.g.e., C. 12, s. 170 vd., 253.

(21) Nesillerin Ruhu, s. 108 - 109.

(22) Ziya GÖKALP, Türkçülüğün Esasları, Millî Eğitim Basımevi, İst. 1970.

ma da yoktur. Çağa uyma ihtiyâcı bize Avrupadan yalnız ilmi ve teknik âletlerle fenlerin alınmasını emrediyor. Avrupada dinden ve millettten doğan, bundan dolayı bizde de bu kaynaklardan alınması gereken bir takım mânevî ihtiyaçlarımız vardır ki, âletler ve fenler gibi, bunların da batıdan alınması gerekmez.⁽²³⁾

Tanzimât döneminde Şinasi'nin başlattığı Doğu - Batı sentezi fikri, Ziya Gökalp tarafından böylece bir sisteme bağlanmış olur.

Batılılaşma konusunda İslâmcı düşünce mensupları da Türkçüler gibi düşünürler. Said Halim Paşa, Manastırlı İsmail Hakkı, Şeyhülislâm Musa Kâzım, Babanzâde Ahmet Naim ve öteki İslâmcılara göre de, biz Avrupa'nın yalnız ilim ve tekniğini kabule mecburuz. Çünkü ilim bizim kaybettiğimiz malımızdır, onu bulduğumuz yerde elbette alırız. Fakat Avrupalıların örf ve âdetlerini, ahlâklarını, hayat ve yaşama tarzlarını kabul edemeyiz. Bu bize zarar verir. Bir milletin ilim ve tekniğini kabul etmek, onun bütün örf ve âdetlerini, ahlâkını vb. şeylerini de almamızı gerektirmez.⁽²⁴⁾ İslâm birliği (İttihad-ı İslâm) düşüncesinin en şöhretli şahsiyetlerinden birisi olan Said Halim Paşa (1863 - 1921), tarihimizin en buhranlı ve en acı bir devresinde vatan hizmeti görmenin verdiği tecrübe ile yazdığı eserlerinde (1913 - 1916 yıllarında, Balkan Harbinin sonu ile Birinci Dünya Harbinin ilk senesinde sadrazam olarak hükûmetin başında bulunuyordu.); aydınlara yol göstermek, dertlerimizin ve gerileyişimizin gerçek sebeplerini ortaya koymak isterken,⁽²⁵⁾ yanlış batılılaşmayı da tenkit eder. Ona göre, siyasî müesseselerde olduğu gibi, toplumsal faaliyetlerimizde de hayranlık hastalığına tutulmamız ahlâk anlayışımızı sarsmış, bizi kültür buhranına itmiştir. Osmanlı cemiyetini garpılaştırmak heves ve arzusu ile cemiyetçilerimizden bir kısmı nihilist oldu. Yapmaktan çok yıkmaya namzet hâle geldiler. Çünkü "islâh" hissi, "muhafaza" hissi ile ikizdir. Onlar Batı'yı da iyi bilmiyorlardı. Bilgileri eksik ve gelişigüzel. Bizi de iyi tanımıyorlardı. Bir milletin örf, âdet ve geleneklerini bir günde değiştirmeye kalkışmak, bu örf ve âdetlerin gelişmesine ve geleneklerin teşkkül edip yerleşmesine hükmeden içtimai temel kanunları bilmemek demektir. Batı milletlerinin gerçekten hayret veren ve örnek alınmaya değer tarafları, onların çalışma tarzı, eğitim usulü ve fedakârca vatanperverlikleri-

(23) Ziya GÖKALP, *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak*, Türk Kültür Yayınları, 1. bs., İst. 1974, s. 12.

(24) Prof. Mümtaz TURHAN, a.g.e., s. 63 vd.; Peyami SAFA, *Türk İnkılabına Bakışlar*, 2. bs., İst. (tarihsiz), s. 59.; Hilmi Ziya ÜLKEN, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İst. 1966, s. 443 vd.

(25) Said Halim Paşa, *Buhranlarımız* (Baskıya Hz: M. Ertuğrul DÜZDAĞ), İstanbul (tarihsiz), (önsöz).

dir. Eski devirlerde, aydın sınıfımızın en büyük kusuru, batı medeniyetini tanımamak, bu yüzden de ona karşı daimî bir düşmanlık beslemektir. Şimdi de, Batı hayranlarının, tam aksine kendi memleketlerini tanımadıkları görülüyor. Bunlar tanımadıkları için kendi memleketlerine yabancı kalıyorlar, fakat şî'r ü hayâl ile devamlı arzu ettikleri yabancı medeniyete karşı aşırı bir bağlılık içinde kendilerini unutuyorlar. İlerleyip gelişmemize engel, maarifteki geriliğimiz olmuştur. Bugünkü cehaletimizin en belirli özelliği bir sürü yanlış bilgilerden meydana gelmiş aldatıcı bir kabukla örtülü bulunması ve bu sebeple hakikî ilme benzemesidir. Bu ise cehaletlerin en zararlı şeklidir. Çünkü bu hal bizleri ciddi ve faydalı teşebbüslerden daima alıkoymakta, medeniyet dünyasının nazarında kıymetimizi düşürmekte ve bizim zamanın ilerlemesini takip etmeye istidatlı olmadığımız zannını vermektedir. Bugünkü geriliğimiz, varmak istediğimiz hedefin ne olduğunu bilmeyişimizin neticesidir. Milletçe yükselmek için Batı medeniyetinden istifade etmek lüzumunu duyduk. Bu düşünce, nasıl olduysa **"bunun için mutlaka batılılaşmamız gereklidir"** gibi yanlış bir kanaat doğurdu. İşte bütün gayretlerimizi faydasız ve güdük bırakan en esaslı yanlışımız bu olmuştur. Bu yanlış kanaatten bir de **"kurtulmak için her bakımdan Batı milletlerini taklide mahkûmuz"** fikri doğmuştur ki, bu da öteki kadar kötü ve yersizdir. En aydın içtimaî sınıfımızın Lâtin esasına dayanan bu tarzı benimseyip taklit etmesi, çok geçmeden bu sınıfa haysiyet ve vakarını kaybettirdi, ayrıca onun aleyhine bir nefret ve düşmanlık duygusunun doğmasına da yol açtı. Bu suretle memleket, an'anelerinin ve medenî hayatının koruyucusu, millî ahlâk ve yaşayışının düzenleyicisi olan yüksek sınıftan mahrum kaldı.⁽²⁶⁾

Batılılaşma gayretlerimizdeki hataları ve Batılılaşmaktan maksadımızın ne olması lâzım geldiğini böylece ifade eden Said Halim Paşa'ya göre şark, gerçek hayat nizamı olan İslâmdan uzaklaştığı için gerilemiştir. Halbuki garp ilmi müslümanlardan alarak durup dinlenmeksizin çalışmış ve ilerlemiştir. İslâmın terakkiye engel olduğunu söyleyenler büyük bir yanlışlığa içindedirler. Zira, İslâmî terakkiye asla engel değildir; aksine ilmi teşvik ve çalışmayı emreder. Fakat yanlış anlaşılması, bir yığın hurafeye boğulması yüzünden tanınmaz bir hale gelmiştir. Müslümanların gerilemesinin yegâne sebebi budur.⁽²⁷⁾

(26) Said Halim Paşa, a.g.e., s. 88, 89, 92, 99, 105, 106, 117, 204.

(27) Beşir AYVAZOĞLU, Yahya Kemâl : Eve Döner Adam, Ankara 1985, s. 47.

Mehmet Âkif'e Gelince :

İslâmcı düşüncenin Türk edebiyatındaki en büyük temsilcisi hiç şüphesiz **Mehmet Âkif ERSOY (1873 - 1936)**'dur. Dindar bir aile muhitinde doğup dinî bir terbiye ile büyümüş olan Âkif, aynı zamanda bir yıkılış ve çöküş devrinin de şâiridir. O, cemiyetimizin II. Meşrûtiyetten sonra muhatap olduğu iç ve dış olayların içinde yaşamış, Balkanlardaki yenilgimizin ve Rumelideki topraklarımızı kaybedişimizin büyük acısını ta yüreğinde hissetmiş, İmparatorluğumuzun çöküşünü hüznle ve çâresizlik içinde seyretmek zorunda kalmıştır. Eğitimi Baytar Mektebi (Bugünkü Veteriner Fakültesi)'nde tamamlaması müsbet ilimlere ilgi ve bağlılığını artırmış, bütün bunlar din ile birlikte onun şahsiyetini tamamlayan başlıca unsurlar olmuştur.

İmparatorluğun hızla çöküşü karşısında yeni kurtuluş çâreleri arayan II. Meşrûtiyet devri aydınlarından birisi olarak Âkif, **İttihâd-ı İslâm** (İslâm birliği düşüncesini benimsemiş, başımıza gelen bütün felâketlerin sebe-ni yanlış batılılaşma anlayışında ve gerçek İslâmdan uzaklaşmamızda gö-rerek, Batı taklitçiliğine ve din düşmanlığına karşı inançlı ve samimi bir mücâdele sürdürmüştür. Said Halim Paşa'nın yukarıda özetlediğimiz düşüncelerinden farklı bir düşüncesi bulunmayan Âkif'in, Tanzimât'tan sonra yaşadığımız Batılılaşma mâceramız içindeki yeri, kendi millî ve mane-vî değerlerimizi koruyarak Batı'nın ilim ve tekniğini memleketimize aktar-mak için çalışmak şeklinde tesbit edilebilir.

Düşünce sistemlerinin temelinde millî ve manevî değerlere pek yer ayırmamış bulunan Garpcılarla Âkif'in tam bir fikrî mutabakatı elbet bek-lenemezdi. Fakat onun, Türkçü - Milliyetçi düşünce mensupları ile, gerek batılılaşma ve gerekse Türklük meseleleri konularında ve pek çok nokta-larda birleştiği kesindir. Batılılaşma konusunda Türkçülerle hemen hemen aynı görüşte olan Âkif, düşüncesinin yalnız bu kanadıyla garpcılarla da birleşir ve fikirlerine asıl İslâmiyeti mihver yaptığı için de, karşımıza, üç-lü bir terkîbi savunan, çok daha farklı bir sentezi gerçekleştirmek isteyen müstesna bir şahsiyet olarak çıkar. **Böylece Âkif, hem millî, hem İslâmî, hem de medenî (çağdaş) gayeleri olan bir insan, şuurlu bir aydın olarak temayüz eder.** Başlangıçta değilse bile, daha sonraki yıllarda, onun savunduğu fikirleri şu üç ana esasa dayandırdığı görülür :

- 1) İslâm inancı, İslâmiyetin temel ve orijinal esasları.
- 2) Türkün millî kültürü, Türkün yiğitliği, kahramanlığı, vatanseverliği.
- 3) Batının ilim ve tekniği, çalışkanlığı, ilim zihniyeti.

Müslüman Âkif :

Mehmet Âkif elbet müslüman bir şâirdir. Ancak onun müslümanlığı hurafelerden, yanlış değerlendirmelerden arınmış bir müslümanlıktır. O, müslümanlığı, Peygamberimiz zamanındaki öz ve saf şekliyle anlar ve ona göre hareket edilmesini ister. İslâmiyet bu şekliyle ve ilimle atbaşı birlikte yürüdüğü devirlerde müslümanlar dünya nizamının ve medeniyetin en güzelini ve en idealini gerçekleştirmişlerdir. Ancak ne var ki, tefrika, birlik ve beraberlikten uzaklaşma İslâm'ı mahvettiği gibi, İslâm âleminin Batı karşısında çâresiz duruma düşmesine de yol açmıştır.⁽²⁸⁾ Fakat imân adamı Âkif lümitsiz değildir. Eğer müslümanlar, İslâmın emrettiği doğrultuda çalışırlarsa bu rezil durumdan kurtulur, eski üstünlüklerini tekrar elde edebilirler. Bu itibarla;

Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâmı. (s. 418)

mısraları, Âkif'in dünya görüşünü ve İslâmiyet anlayışını özetler. Bu mısraların mânâsı, çağdaş bir ilim zihniyeti ile İslâmiyetin en saf, en orjinal kıymetlerinin yeniden yoğrulması ve hayata uygulanması demektir. Modern görüşlerin ve daima ileriye bakan bir din anlayışının sahibi olan Âkif'e göre, İslâmiyet insanlık dinidir, hayat dinidir. Bu din insanı her iki dünyada da bahtiyar edecek esaslar getirmiştir. Ancak bunun için çalışmak, didinmek gerekir. Çünkü, "Dünyayı isteyen ilme sarılsın, âhireti isteyen ilme sarılsın, her ikisini birlikte isteyen ilme sarılsın", "İlim ve hikmet İslâm'ın kaybolmuş malıdır, nerde bulursa almalıdır", "Helâl kazanmak, her müslümana farzdır", "Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz." diyen bir Peygamberin dininde tembelliğin, ümitsizliğin ve uyuşukluğun yeri olamaz. Bu din ve bu Peygamber çalışmayı emreder. Âkif'in en çok kullandığı kelimelerden birisi de çalışmaktır. Bu yüzden o, kendi beceriksizliklerini, tembelliklerini din adına uydurdukları birtakım saçmalıklarla ört-bas etmek isteyenlerin düşmanıdır. Âkif'e göre Kur'an mezarlıkta okunmak için gönderilmediği gibi, İslâmiyet de bir ölümler dini değildir. Şöyle diyor Âkif :

Ölümler dini değil, sen de bilirsin ki, bu din.
Diri doğmuş, duracak dipdiri, durdukça zemin. (s. 418)

Evet ama, dinin dipdiri durması da ilme ve çalışmaya bağlıdır. Âkif, cahilin dininin de olmayacağı kanaatindedir. Dini yükseltecek olan da ilimdir, çalışmadır. Kur'an'ı asrın idrâkine söyletmek ancak ilim erbabının işidir :

(28) Mehmet Âkif ERSOY, Safahat, İnkılâp Kitabevi, İst. 1963. s. 472. (Bu yazıda yer verilen sayfa numaraları eserin bu baskısına aittir.)

Kuru dava ile olmaz bu, fakat ilim ister. (s. 418)

diyen Âkif, **Sefahat**'ın bir başka yerinde :

Lâkin, ne demek bizleri Allah ile iskât?

Allahtan utanmak da olur ilm ile Heyhat! (s.218)

diye haykırır. Ona göre, hastalığımızın, geriliğimizin asıl sebebi "**cehâlet**"-tir. Cehâlet "**hasm-ı hakikî**"dir; önce onun öldürülmesi gerekir. Çünkü, düşmanlarımızı bize üstün çıkaran el odur. O, "**sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbus**"tur ve ona düşmekle millet, dinini de, namusunu da kaybetmiştir :

Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet,

Bir hâle getirdin ki, ne din kaldı, ne nâmus!

Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbus,

Ey hasm-ı hakikî, seni öldürmeli evvel :

Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el! (s.218)

Âkif'e göre, "Dünya uyanıkken uyumak maskaralıktır!" (s.218) ve **çalışmayanlar için cihanda yaşama hakkı yoktur** (s.349). Bizim kurtulup adam olmamız, birlik ve beraberlik içinde çalışmamıza bağlıdır. Çalışmanın hayret edilecek kadar çok faziletleri vardır :

Demek ki kurtuluruz biz bugün olursak adam.

Onun da çaresi elbirliğiyle gayrettir.

Çalışmanın o kadar feyzi var ki : hayrettir! (s. 280)

Ama bunun için önce halkı cehâletin pençesinden kurtarmak lâzımdır. Bu da ancak mekteple, eğitim - öğretimle olur. "**Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?**" sözündeki hikmete samimiyetle iman etmiş olan Âkif, eğitilip yetiştirilmiş insanlarla herşeyin kolayca yapılabileceğine, her engelin aşılabileceğine inanır :

Taammüm etmesi lâzım maarifin ancak ;

Okur yazarsa ahali, ne var yapılmayacak?

Donanma, ordu, birer ihtiyâc-ı mübrimdir,

O ihtiyâcı, fakat, öğretene "muallim"dir. (s. 280).

Bu sözler, Âkif'in, bir milletin hayatında eğitim - öğretimi, dolayısıyla mektepleri ve öğretmenleri her şeyin üstünde tuttuğunu göstermektedir. Çünkü, Âkif için bilgi en büyük kuvvettir. Memleket de, İslâm da onunla kurtulacak, yaşama hakkı onunla korunacaktır. Bu yüzden Âkif önceliği do-

nanmaya, talimli ordulara değil, maarif ordusuna verir. Hem Doğu, hem de Batıdaki gelişmeleri çok yakından takip edecek kadar uyanık ve kültürlü bir aydın olan Âkif, Almanya seyahati sırasında Alman maarifinin neler yapabildiğini hayretle görmüştür. Ona göre bugünkü Almanya'nın bânileri, Alman öğretmenleri ve Almanlar'ın maarife verdikleri büyük önemdir. Safahat'ta, Alman üstünlüğünden söz ederken, ordularını Sedah'da Almanlar'a teslim etmek zorunda kalmış olan Fransızlar'ın ağzından şu sözleri de nakleder :

"Muallim ordusudur harbeden Prusya'lının;
Muallim ordusu, lâkin, asıl müzaffer olan!" (s. 280 - 281)

Demek ki, savaşan Alman ordularının başarısındaki asıl sırrı, onları yetiştiren öğretmenlerde aramak lâzımdır. Gerçekte zaferi kazananlar öğretmenlerdir. Bir ülkede insanlar iyi yetiştirilirse, o ülkede işler hiç aksamadan yürür, o ülkede halkla aydınlar arasında uçurumlar olmaz. Kalkınmanın da, medeniyette ileri gitmenin de en kısa yolu budur. Bu itibarla, önce maarifte güçlü olmak, şuurlu, inançlı ve kendisine güvenen aydınlar yetiştirmek lâzımdır. Almanya seyahatinde Âkif, harb yıkıntıları üzerine yeniden inşa edilen Almanya'nın doğusunda aydınların rolüne yakından şahit olmuştur. Onun "Berlin Hâtıraları" (s. 330 vd.) adlı şiirinde ifade edildiğine göre, **Almanya'da aydınlar toplumun beynidir, lokomotifidir. Onlarla halk arasında derin uçurumlar ve engeller yoktur. Değişik görüşler, fikir ayrılıkları olsa da, umumun menfaati, milletin saadeti sözkonusu olunca hepsi aynı noktada birleşmektedirler. Orada din, müşterek vicdanın en parlak kaynağıdır. Yanyana olan mekteple mâbet, Almanya'da milletin kafa ve kalbini aynı prensipler doğrultusunda besleyip aydınlatıyor.**

Nasılsa mektebiniz tıpkı öyle mâbediniz.
Ne çan sadası boğar san'atın terânesini,
Ne susturur medeniyet bu âhiret sesini. (s. 345)

Böylece heyecanlı, kültürü canlı, din hisleri yüksek, irâdesi sağlam bir millet doğuyor ve bu millet, elbet medeniyette de en ön safta yer alıyor. Âkif'e göre cahil kör, ama halkından kopmuş, öz kültürünü sindirememiş, dinden nasibini almamış aydın da sağırdır; her ikisinin de memlekete faydası olmaz. Biri kafanın, diğeri kalbin karanlığında mahbustur.⁽²⁹⁾ Bu itibarla, halk cehâletten kurtarılırken, aydınlar da halkla her konuda bütünleş-

(29) Rıza AKDEMİR, "Mehmet Âkif ve Berlin Hatıraları", Mehmet Âkif Araştırmaları Dergisi, Aralık 1986, Sayı : 1, s. 35 vd.

cek tarzda onun örf ve âdetlerine, inançlarına saygı hisleriyle donatılmıştır. Bu düşüncelerinin en güzel tatbikatını **Japonya**'da gören **Âkif**, "**O küçük boylu, büyük milletin**" geleneğe saygı ile modernleşme tutkusunu nasıl at-başı beraber yürüttüğünü "**tasvire zaferyâb olamam**" dedikten sonra, Japon milleti için şunları söyler :

Siz gidin, saffet-i İslâmı Japon'larda görün!
O küçük boylu, büyük milletin efradı bugün,
Müslümanlıktaki erkânı sıyânette ferid;
Müslüman denmek için eksîji ancak Tevhid.
Doğruluk, ahde vefâ, va'de sadâkat, şefkat;
Âcizin hakkını i'lâya samimî gayret;
En ufak şeyle kanaat, çoğu kudret varken;
Yine ifrat ile vermek, veren eller darken;
Kimsenin ırzına, namusuna yan bakmıyarak,
Yedi kat ellerin evlâdını kardeş tanımak;
"Öleceksin!" denilen noktada merdâne sebât;
Yeri gelsin, gülerek, oynıyarak terk-i hayât;

.....
Daha bunlar gibi çok nâdire gördüm orada.
Âdemin en temiz ahfadına malik bir ada.

.....
Gece gündüz açık evler, kapılar mandalsız;
Herkesin sandığı meydanda, bilinmez hırsız. (s. 170 - 171)

Âkif'e göre, bu mısralarda Japonlar için söylenenler, gerçekte tam bir müslüman toplumun da vasıfları olmak lâzım gelir. İslâm gerçekte böyle bir hayat nizâmını öngörür; onun cevher-i aslîsinde, özünde bu vardır. Bugün böyle anlaşılıp, böyle yaşanılmaması onun değil, onu bilmeyenlerin, yanlış anlayanların kabahatidir. Özellikle "**mütefekkirlerimiz**"in din anlayışları pek yanlış. Onların, din'in ilerlemeye engel olduğunu ileri sürenleri vardır. Tam aksine, bizim geri kalışımızın ve Batı karşısındaki acizimizin sebebi, İslâm'ın temel esaslarından uzaklaşmamızdır. Âkif'i dinleyelim :

Şehamet dini, gayret dini, ancak müslümanlıktır;
Hakikî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır.
Cebanet, meskenet, dünyada, sığmaz rûh-ı İslâm'a...
Kitabu'llah'ı işhadeyledim -gördün ya- dâvâma.

.....
O iman kuvvet izhariyle emretmişti... Lâkin, biz
"Tevekkelnâ" deyip yattık da kaldık böyle âciz.

O iman, farz-ı kat'îdir, diyor tahsili irfânın...
Nê cahil kavmiyiz biz Müslüman'lar, şimdi dünyanın!
Demek: İslâm'ın ancak nâmı kalmış Müslümanlarda;
Bu yüzdenmiş demek hüsrân-ı millî son zamanlarda.
Eğer çiğnenrhemek isterseler seylâb-ı ayyâma |
Rücu' etsinler artık Müslüman'lar Sadr-ı İslâm'a. (s. 323)
Mütefekkirlerimiz dini de hiç anlamamış;
Rûh-i İslâm'ı telâkkileri gayet yanlış.
Sanıyorlar ki : Terakkiye tahammül edemez;
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
Bilmiyorlar ki : Ulûmun ezeli dâyesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir.
Mündemiç sîne-i sâfında bütün insanlık...
Bunu teslim eder insâfı olanlar azıcık.
Müslüman unsuru gayet mütedenni, doğru,
Şu kadar var ki, değildir bu onun mahzuru.
.....
Hâil olsaydı terâkkiye eğer dîn-i mübîn,
Devr-i mes'ûdu kudumiyle giren asr-ı güzîn,
En büyük bir medeniyetle mi eylerdi zuhur? (s. 184 - 185)

Bu mısralardan anlıyoruz ki, Âkif'e göre İslâmiyet, cesâret, zekâ, bıkip, usanmadan çalışma dînidir; gerçek müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır. Onda korkaklık, miskinlik yoktur. Kur'ân tevekkülü, her şeyi olurluna bırakıp acz-içinde yaşamayı emretmemiştir. İslâm inancı, eğitim ve öğretimi, kültürü kesin bir farz olarak açıklar. Ama ne yazık ki, müslümanlar cehâlet karanlığını hâlâ yırtamamışlardır. Bizde bugün İslâm'ın ancak adı kalmış olduğu içindir ki, millî felâketlerimiz sürüp gidiyor. Kurtuluş için, Müslümanlar İslâmın ilk dönemlerine dönmeye bakmalıdırlar.

Mütefekkirlerimiz dîn-i iyi kavrayamamışlardır, İslâm ruhunu telâkkileri gayet yanlıştır. Onlar İslâm'ın ilerlemeye tahammül edemeyeceğini, asrın gelişimlerine uyamayacağını sanıyorlar. Mütefekkirlerimizin İslâm'ın ruhundaki cevheri bilmedikleri anlaşılıyor. Yoksa İslâm dîni bir kere bilimlerin kaynağı, yetiştiricisidir. Kendilerini mütefekkir sanan kimselerin anlayış kıtlığından İslâm'ı sorumlu tutamayız. Şayet müslümanlık terakkiye engel olsaydı, İslâm'ın ilk asırlarındaki o muhteşem kudret, o ileri zihniyet, o ülkelere hükmeden ve onları hidayet güneşinin nuru ile ışıklandıran başarıları nasıl elde edebilirdi? İslâm medeniyetinin dillere destan tarihini bilenler, bu yüce dînin sadece beşeriyetin mutluluğunu, her iki dünyada, tekeffül ettiğini elbette bilirler. Bilimde, teknikte, kültürde, sanatta eğer

sonradan gerilemeler olmuşsa -ki olmuştur- bu İslâmiyetin değil, Müslüman ümmetine mensup insanların tembelliğinden, İslâm'ı yanlış yorumlamalarından, bir hırka bir lokmaya râzı olmalarından, ilme, tefekküre gereken önemi vermekteki ihmallerinden kaynaklanmıştır.⁽³⁰⁾

Ancak, Mehmet Âkif ümitsiz de değildir. Eğer müslümanlar, İslâm'ın doğru ve yapıcı esaslarını hayatlarına yeniden hâkim kılar ve samimiyetle çalışırlar ise, kalkınıp yükselmeleri için hiç bir sebep yoktur. **Şekilci, mutaassıp bir müslüman olmayan Âkif, Safahat'ta taassuba, yanlış anlaşılabilir bir İslâmiyet telâkkisine karşı en şiddetli tenkitlerde bulunmuştur. Yanlış bir tevekkül ve kader anlayışının da karşısında olan Âkif'in en önemli özelliklerinden biri, İslâmiyet ile çağdaş ilmi birleştirmek istemesidir.⁽³¹⁾ Hayatının ve sanatının en büyük ilham kaynağı din olan Âkif, Garb'ın tabii ve edebî ilimlerini öğrenmekte hiçbir vakit taassup göstermediği gibi, onları okumuş, öğrenmiş, sonra da okutmuş ve öğretmiştir.⁽³²⁾**

Vatensever ve Milliyetçi Âkif :

Mehmet Âkif, İstiklâl Savaşı'mızdan önceki yıllarda elbet tam bir İtihâd-ı İslâmcıdır, yani İslâm birliği taraftarıdır. Bu onun aldığı dini terbiyenin, yetişme tarzının ve gönülden bağlı olduğu İslâm'ın birtakım yanlış anlamalara kurban edildiğini görmesinin tabii bir neticesidir. **İslâm birliği görüşünü savunurken Âkif'in gayesi, şüphe yok ki müslüman dünyasını ele verdirmek ve tek cephe halinde görmektir. Ne ki, müslüman birliği etrafında örgüleşmiş olan bu idealin, daha doğrusu müslüman birliğinin takendisi olan gayesinin ana hatları arasında çok kuvvetli milli çizgiler görmek, hattâ bu çizgilerin Türklüğün ikbâl ve istiklâli adına girilmiş bir manevî cihâd olduğunu sezmemek de mümkün değildir.⁽³³⁾ Çünkü Âkif, İslâm dinini eskiden olduğu gibi kurtaracak milletin, yine Türk milleti olduğunu hiçbir zaman unutmamış ve Millî Mücadele'ye bu yüzden bizzat katılmıştır. Sâde, samimî ve dini bütün bir adam olan Âkif'in, bütün İslâm âlemi üstüne bir ilâhî kanat gibi gerilmiş olan îmânı, kendi milletinin târihi kaderi söz konusu olduğu zamanlar, önüne geçilmez bir fevranla şahlanmış**

(30) Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN, "Mehmet Âkif ERSOY'un İslâmî Görüşü", Millî Kültür Dergisi, Sayı : 55, Aralık 1986.

(31) Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, Atatürk Milliyetçiliği Açısından Mehmet Âkif Ersoy, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif ERSOY, Marmara Üniv. Fen-Ede. Fak. Yayınları, No. 5. İstanbul, 1986, s. 1 - 10.

(32) Süleyman NAZİF, Mehmet Âkif, İstanbul 1971, s. 9, 14.

(33) Sâmîha AYVERDİ, Âbide Şahsiyetler, s. 148.

ve kükremiştir. Böylece de, memleketin en karanlık ve en meş'um devirlerinde, kütleyi, içine düştüğü yeis ve ümitsizlikten kurtarmak için doludizgin yol alan şan'atı, gerçekten de, Türk milletinin milli ve hamâsî gücünü tazelemiş ve alevlendirmiştir.⁽³⁴⁾ İslâm âleminin gözbebeği olan Türk milleti "İstiklâl Mücadelesi" verirken, Âkif, bir yandan şiirleriyle feryâd ediyor, bir taraftan gazetelere yazdığı makalelerle milleti felâketlerden ders almaya çağırıyor ve bir yandan da memleket memleket dolaşarak halkı "İstiklâl Savaşı"na hazırlıyor, moral ve cesâret veriyor, işin ehemmiyetini anlatıyordu.⁽³⁵⁾ Çünkü Âkif'in kabul ettiği İslâm birliği, Türk milletinin sîl yâsî ve idarî iktidarı altında gerçekleşecek bir birlik idi. O şiir, telif ve tercüme makalelerinde hep bu fikrini müdafaa etti. Balkan felâketi ve özellikle Birinci Cihan Harbi, İslâm birliği idealinin zor bir dava ve hattâ bir hayâl olduğunu ortaya koyarken, İslâm dünyasını batıya karşı savunan, bu uğurda kanını döken, Çanakkale zaferi gibi destanlar yaratan yegâne milletin Türk millîti olduğunu da göstermiştir. Bundan sonra Âkif'te İslâm birliği fikri ile Türkçülük hareketinin birleştiğini görmekteyiz. Şeyhülislâmın isyan diye ilan ettiği Millî Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan Ankara'ya yürüyerek gitmiş ve yolda uğradığı her yerde halkı millî kuvvetlerle birleşmeye çağırmıştır. Savaş yıllarında o, Türk milliyetçilerinin şairidir. 1921 yılında yazdığı İstiklâl Marşı'nda şair artık Türklükle, Türk ırkı ile iftihar etmektedir. Türk bayrağındaki hilâle :

Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?

diye seslenmektedir. İstiklâl Marşı için "O benim değil, milletimindir." diyerek Safahat'a almamasında da aynı düşünce yatmaktadır.⁽³⁶⁾

Mehmet Âkif dindar olmakla beraber hilâfetçi ve pâdişahçı değildir. Öyle olsaydı zaten İstiklâl Savaşı'na katılmazdı. Bildiğimiz gibi o bu savaş bütünü kalbiyle desteklemiştir. Türk askerinin Çanakkale'de yarattığı destanın şiirleşmiş bir âbidesi olan "Çanakkale Şehitleri" şiiri, eğer dikkatlice okunursa, Âkif'in "Âsım'ın nesli" ile Atatürk'ü kasedettiği anlaşılır. "İstiklâl Marşı"nda Âkif, İslâmiyetle ilgili kelime ve sembollerin yanında, Türklüğe de geniş yer verir. Hattâ denilebilir ki, İstiklâl Marşı'nda Türklük İslâmiyetten önce gelir.⁽³⁷⁾ Burada Âkif, Türk milletini "milletim" ve "ırkım" diyerek defalarca yüceltmıştır :

(34) Sâmiha AYVERDİ, a.g.y., s. 148 - 149.

(35) Mehmet Cemal ÇİFTÇİGÜZELİ, "Mehmet Âkif : Sırât-ı Müstakim ve Sebülür-reşâd", Mehmet Âkif Araştırmaları Dergisi, Aralık 1986, Sayı : 1, s. 28 vd.

(36) Prof. Dr. Hakkı Dursun YILDIZ, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif ER-SOY, Marmara Üniv., Fen - Ede. Fak. Yayınları, No. 5, İst. 1986, 252 s. (önsöz)

(37) Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, a.g.y., s. 1 - 10.

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

mısralarındaki bayrak, elbet Türkün bayrağı, millet de elbet Türk milletidir. Millî Mücadele yıllarında Anadolu'yu karış karış dolaşarak zaferin kazanılması ve millî devletin kurulması için çirpınan Âkif'in kurtulmasını istediği millet, elbet Müslüman Türk milletidir ve vatan da, yine onun İstiklâl Marşı'nda Cennet'e benzettiği ve herşeyini, canını, cânânını verip ve kendisinden bu dünyada ayrı kalmak istemediğini söylediği, sıkılirse her karış toprağından şehitler fıskıracak olan Türk vatanıdır :

Kim bu cennet vatan uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fıskıracak toprağı sıksan şühedâ!
Canı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin, tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Safahat dikkatlice incelenirse görülür ki, vatan sevgisi, yiğitlik ve kahramanlık duyguları ile İslâm dinine samimiyetle bağlılık, Âkif'in şiirinin ve sanatının ana çizgilerini teşkil ederler. Sanatı, imân heyecanıyla milli duyguların birleşik mahsulü olan Âkif'in, imânıyla milli duyguları atbaşı birlikte gider. O, toplanın ve imânının derterini görerek onları realist ve heyecanlı sanatıyla göstermeye muvaffak olmuş bir imân adamı ve bir milli şâirdir.⁽³⁸⁾ O başka hiçbir şey yazmamış bile olsa, yalnız İstiklâl Marşı ile Çanakkale Şehitleri şiiri, bu söylediklerimizin en büyük örneği olmaya yeter de artar bile... Türk milletine ve onun azîz vatanına duyduğu sevgi ile İslâm imânını bağında ikiz kardeş gibi barındıran şâir, yine İstiklâl Marşı'mızda :

~~Bu ezanlar—ki şehâdetleri—dinin temeli—
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.~~

diye haykırır. Hiç kimse şüphe edemez ki, şâirin, "ezanların üzerinde ebediyyen inlemesini istediği yurt", Türk milletinin azîz yurdu, şehitler diyârı Anadolu'dur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmamız ve yurdumuzun düşmanlar tarafından bölge bölge paylaşılmaya başlanması üzerine, ortaya bir mandacılık meselesi atılır. Aydınlarımız, hangi milletin himâyesine girilirse bizim için daha iyi olacağını tartışmaya başlarlar. Mandacılık fikrine

(38) Sâmîha AYVERDİ, a.g.y., S. 147, 150.

şiddetle karşı çıkan Âkif, Türk milletine hürriyetsiz yaşamayı yakıştıramaz; şiirler yazarak, camilerde vaazlar vererek onu kurtuluşun şuuruna erdirmeye gayret eder.⁽³⁹⁾ Milletimizin bütün tarihinin en karanlık ve en zavallı günlerini yaşadığı 1919'lu yıllarda **Sebilü'r-reşâd**'a yazdığı bir yazısında sunları söyler : **"Türkler'in yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa'da bile mebde-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türk için istiklâlsiz hayat müstehildir. Tarih de gösteriyor ki Türk, istiklâlsiz yaşayamamıştır!"**⁽⁴⁰⁾.

Türk milletine bu derece inanan ve güvenen Âkif, onun İstiklâl Savaşını da mutlaka kazanacağına daima inanmış, bu hususta hiç ümitsizliğe düşmeyerek kurtuluşa kadar Anadolu'da bir heyecan fırtınası hâlinde oradan oraya koşmuş, kurtuluşumuzun destanını da ölümsüz mısraları ile yine o ebedileştirmiştir. En az bin yıllık tarihî mâceramız şahittir ki, İslâmiyet, Türk milletinin özsuyu gibidir. Bu suyun kaynaklarını kurutmak, bu milleti yok olmaya mahkûm etmek demektir. İşte Âkif, bu şuurun ve bu idrâkin adamıdır; Türkün ve İslâm'ın şâiridir. **Toprak diye adlandırdığımız vatan duygusu, Namık Kemal'den sonra Âkif'in şiirinde sanat heyecanları halinde yaşamıştır. "Asım", milliyetçiliğimizin şiirle dile gelen muhteşem romanıdır. Türkün müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslâmdan ayrılmayacağını bize öğreten Âkif olmuştur :**⁽⁴¹⁾

Batılılaşma ve Mehmet Âkif :

Bir vesile ile yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir medeniyet ne kadar üstün vasıflı olursa olsun, komşu ve farklı medeniyetlerle ölçülü ve hesaplı bir alışverişe yüz çeviremez. Çünkü bir medeniyet bir cephesiyle olgun ve üstün olabilirken, bir cephesiyle de zayıf ve yardıma muhtaç durumda bulunabilir. Her medeniyetin bu eksikliğini görmesi ve onu kısa yoldan gidermeye çalışması gerekir. Zaten medenî unsur ve gerçekler şu veya bu milletin mahsulü değil, müşterek beşerî dehanın, müşterek bir his ve çalışmanın mahsulüdür. O itibarla, bir medeniyet öbür medeniyetlerle ölçülü bir alışverişten yersiz bir gururla ne uzak durmalı, ne de onları hakîr görmelidir. Her medeniyet zararlı çıkmamak için bunu yapmak mecburiyetindedir. Aksi halde, tam ilgiyi kesmek, tam teslim olmak gibidir. An-

(39) Dr. Abdullah UÇMAN, "Mehmet Âkif'in Millî Mücadele Yıllarındaki Mev'izeleri", **Millî Kültür Dergisi**, Sayı : 56, Aralık 1986, s. 51 vd.

(40) "Manda Meselesi", **Sebilü'r-reşâd**, No: 437-438, 21 Ağustos 1335/1919, s. 175.

(41) Nurettin TOPÇU, **Mehmet Âkif**, Hareket Yayınları, İst. 1970, s. 53, 54, 55.

cak bu alışverişte ölçüyü iyi tutturmak şarttır. Meselâ Batı medeniyetini reddedip onun dışında kalmak, bizim için bir ezilmeye ve yalnızlığa sebep olabileceği gibi, milletimizin kendine has tarihî gerçeklerini, milli kültürümüzü, kısaca milli kimliğimizi inkâr ederek tamamen Batı medeniyetine teslim olmamız da bir başka yok oluşa ve yıkılışa yol açabilirdi. O yüzden, Batı medeniyetine daima açık bulunmak, oradan almamız gerekenleri mutlaka ve vakit geçirmeden almak elbet şarttı, ama bunu yaparken, kendisini bilen ve tanıyan, gücünü kendi tarihî gerçeklerinden, kendi sosyal dokusundan alan bir millet ve devlet olduğumuz gerçeğini de asla unutmamız gerekmektedir. Batı ile münâsebetlerimize 15. yüzyılda bu şuurla yaklaşan **Fâtih'in** ve 20. yüzyılda, **"Evvelâ, millete, tarihini, asil bir millete mensup bulunduğunu, bütün medeniyetlerin anası olan ileri bir milletin çocukları olduklarını onlara öğretmeliyiz."** diyen Atatürk'ün Batı medeniyeti karşısındaki tavırları hep böyle olmuştur.⁽⁴²⁾

Mehmet Âkif de Batı ile şuurlu, hesaplı ve ölçülü bir alışverişten yanadır. Bir aşağılık ve teslimiyet duygusuna kapılmadan, taklitçi bir Batı hayranlığının kurbanı olmadan, Batı medeniyetinin bizde bulunmayan teknik üstünlüğünü ve ilmini büyük bir iştiyakla memleketimize getirmek için çırpınan Âkif'e göre, **"Ne varsa Batı'da var, hayatımız bir bütün olarak Batı'ya benzemelidir."** diyenler de, **"Şart herşeyin beşiğidir, bizim Batı'dan alacak birşeyimiz yoktur."** diyenler de yanlış yoldadır. O, **Safahat'ın** ikinci kitabı **"Süleymaniye Kürsüsü'nde"**, Batı ile Doğu'yu pek çok bakımdan mukayese ederken, sözü halkımıza ve aydınlarımıza getirerek şunları söyler :

Mütefekkir geçinenler ne diyor siz de bakın :

"Medeniyette taâlisi umumen Şark'ın,
Yalnız bir yolu tâkibederek kaabildir;

Başka yollarda selâmet gözeten gafildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupa'lı,
Aynı izden sağa, yahut sola hiç sapmamalı.
Garb'in efkârını mal etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yâni,
İçtimaî, edebî, hâslı her mes'elede,
Garb'i taklidedemezsek, ne desek beyhûde,
Bir de din kaydını kaldırmalı, zirâ, o belâ,
Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ!"

(42) Sâmiha AYVERDİ, **Âbide Şahsiyetler**, s. 151; Mustafa ÖZBALCI, "Atatürk ve Milli Kültür", **Türk Kültürü Dergisi**, Kasım 1986, Sayı: 283; Sezai KARAKOÇ, Mehmet Âkif, **Diriliş Yay.**, İst. 1978, s. 7 - 8; Ahmet Hamdi BAŞAR, **Atatürk'le Üç Ay**, İst. 1945, s. 122.

Gelelim şimdi, ne merkezde avâmın hissi...
Şüphe yoktur ki tamâmiyle bu fikrin aksi :
Görenek neyse, onun hükmüne münkad olarak,
Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabul eylememek.
Söyle dursun o teceddüt ki, dışardan gelecek
Kendi milliyetinin kendi muhitinde doğan,
Yerli, hem haklı teceddütlere hattâ udvân! (s. 181 - 182)

Bu ifâdeler bize gösteriyor ki, Âkif, hemen her konuda Batı'yı körükö-rüne taklid etme taraftarı olan ve dîni ilerlemeye engel gören laydınlara ne kadar karşı ise, yerli yabancı her türlü yeniliğe karşı çıkan zümrelere de o kadar karşıdır. Onun Batılılaşma karşısındaki müsbet tavrı kendisini işte bu noktada gösterir **Hayata, kâinhata ve cemiyete dinin penceresinden bakan Mehmet Âkif, İslâm dininin beşerî ve ebedî kıymetleri ile çağdaş medeniyet arasında köprü kurmaya çalışan aydınlarımızın en başarılı olanlarından**.⁽⁴³⁾ "Ordunun Duası" adlı şiirinde yer alan :

Türk eriyiz, silsilemiz kahraman...
Müslüman'ız, Hakk'a tapan Müslüman. (s. 533)

mısrarlarından da anlaşılacağı üzere, Türklükle İslâmiyeti aynı potada yoğuran Âkif, bu güzel ve mânâlı terkinin gücünü artırmak için onu Batının ilim ve tekniğinden de mahrum bırakmamıştır. Asrın bir ilim asrı olduğuna samimiyetle inanmış olan şâir, Batının yüksekliğinden, ileri oluşundan, onun örf ve âdetlerini, günlük yaşayışına hâkim olan esasları değil, ilmi seviyesini anlar. Ona göre, eğer biz kendi millî ve manevî dünyamızdan kopmadan bu ilmi seviyeyi yakalayabilirsek, yine dünyanın en üstün milleti oluruz ve hattâ Batı'yı tekrar geçebiliriz. **Din hükümleri ile müsbet ilimler arasında bir çatışma olduğu söylenemez. Bu sebeple müslümanlar hiç tereddüt etmeden (Garb'ın ilmini ve fennini) "tekniğini" alacaklardır. Batılılarla yarışabilmek, onların mahkûmu ve sömürgesi olmamak için bu şarttır.**⁽⁴⁴⁾ Ancak Batının ilim ve tekniğini almakla, onun kültürünü ve ah-lâkî değerlerini benimsemek aynı şey değildir. Batının bu değerlerinin taklidi bizi ileriye götürmeyeceği gibi, biz olmaktan da çıkarır, tam bir çöküşe götürür. Âkif bu konuda müsbet bir tavır sergilemiş olan Japonlar'a büyük hayranlık duyar. Ona göre Japonlar hiçbir taklide düşmeden Batının ilim ve tekniğine itibar ederek yükselmişlerdir. Japonya'da olup bitenleri anlattığı bir şiirinde :

(43) Mehmet KAPLAN, *Nesillerin Ruhu*, s. 122.

(44) *Yeni Türk Ansiklopedisi*, C. 3, s. 831 vd.

Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle...
O da sahiplerinin lâhik olan izniyle.
Dikilip sahile binlerce basiret, im'ân;
Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!
Garbın eşyası, eğer kıymeti hâizse yürür;
Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür! (s. 170 - 171)

mısralarına da yer verir. Bu mısraların mânâsı şudur : Japonlar ülkelerine Batı'nın sâdece ilim ve tekniğinin girmesine, o da bir ölçü dahilinde izin vermişler, öteki bütün maskaralıkların karşısına inançlı ve uyanık bir kararlılıkla dikilmişlerdir. Moda şeklinde gelen kötülük ve fenâlıkları gümrükte çürümeye terkederken, Garb'ın ancak bir kıymet ifade eden eşyalarının geçmesine yol vermişlerdir. Bu tutumları sebebiyle Japonlar, Âkif'e göre, her şeyin en mükemmeline, hem millî şahsiyetlerini kaybetmeden, hem de Batı karşısında herhangi bir aşağılık duygusuna ve ezikliğe kapılmadan ulaşmayı başarmışlardır. Bir milletin kendi millî ve manevî değerleriyle asrın ilim ve tekniğini birleştirerek hârikalar yaratabileceğine işaret eden Âkif, bize de aynı yolu gösterir ve bunun için şunu yapmamızı tavsiye eder :

Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atını,
Veriniz hem de mesâinize son sür'atini. (s. 186)

Âkif'e göre, **Âsım** bu büyük ve önemli işi başararak memleketin geleceğini kurtaracak olan aydınların sembolüdür. Onun ideal tipi olan **Âsım**, "**marifet**" ve "**fazilet**" sahibi olarak, memleketin geleceğine sahip çıkacak, onu gerilikten, Batı karşısında ezilmekten kurtaracaktır. Âkif'e göre, **Âsım**'ın nesline düşen en önemli görev, tez elden Garb'a giderek ilmi ve fenni almaktır. O, Batı'nın müsbet ilimleriyle mücehhez, fakat imânlı gençliğin temsilcisi olarak gördüğü **Âsım**'a şöyle seslenir :

Sade Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin!
Giden üç yüz senelik ilmi tez elden edinin!
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi suları.
Aynı menbaları ihya için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.
.....

Yarının ilmi nedir, halbuki? Gayet müdhîş :
"Maddenin kudret-i zerriyyesi" uğraştığı iş.

O yaman kudrete hâkim olabilsem diyerek,
Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek.
Ona yükseldi mi, artık değişir rûy-i zemîn;
Çünkü bir damla kömürden edecekler te'mîn,
Öyle milyonla değil, nâ-mütenâhî kudret! (s. 442 - 443)

Görülüyor ki, Âkif Batı'da gelişen ilmin ve tekniğin farkındadır ve onun hayranıdır. Âkif, aynı zamanda çok ileri görüşlü bir aydındır. Âsım'ın sonunda yer alan yukarıdaki mısralar, 1919'lu yıllarda yazılmıştır. Âkif, daha o zamanlar, Batı'nın atomla, onun deyişiyle söyleyelim, "maddenin kudret-i zerriyesi" ile uğraştığını sezmiş, bunu müdhiş bir ilim olarak nitelemiştir. Batı'nın bunu gerçekleştirmesiyle yeryüzünün de değişeceğini söyleyen Âkif'in bu sözlerinin bir kehânet olmadığı, bugün artık anlaşılmış bulunmaktadır.

Âkif, Batı'ya gitmesini istediği Âsım'dan, gece gündüz didinmesini, Batı ile aramızdaki üç yüz senelik mesâfeyi kapatabilmemiz için çalışmasını ve sonsuz bir pınara benzettiği Batının ilim ve tekniğinin faydalı sularını memleketimize akıtmak için arada kanal olmasını istemektedir. Böyle müsbet ve ileriye bakan bir kafanın adamı olan Âkif, yalnız ve ancak taklitçiliğe, yabancı bir kültüre teslimiyete karşıdır. Batının teknolojik üstünlüğüne karşılık, sosyal, siyâsî ve ekonomik bakımdan büyük bir çöküntü içine düşmüş bulunan İslâm dünyası, Âkif'i elbet son derece üzmekte ve tedirgin etmektedir. Ancak, İslâm dünyasının bu durumdan taklitle kurtulması mümkün değildir. Bu sebeple, Batıdan teknoloji, ilim ve sanat alınmalı, ama millî ve kültürel değerlerde kapılar onlara sıkıca kapatılmalıdır. Bu hem millet olabilmenin, millet olarak ayakta kalabilmenin bir şartıdır, hem de bizim dinimiz ilim tahsilini ve ilerlemeyi emreden bir dindir. Suçu dine yüklemeyi çalışıp didinmek lâzımdır. Memleket de, İslâmiyet de ancak böyle kurtulur. Yoksa, hiçbir yaratıcı hamle göstermeden, bir maymun gibi Batı'nın yaptığını aynen tekrarlamak ilme de hizmet değildir, yenilik de değildir; gözü bağlı bir taklitçiliktir, insana yakışmayan bir davranıştır.

Hindistan'daki müsbet gelişmeler karşısında hayranlık duyan Âkif şöyle söylenir :

Öyle, maymun gibi, taklidè özenmek bilmez;
Hiss-i milliyeti sağlamdır onun, eksilmez!
Garb'ın almışsa herif, ilmîni almış yalnız. (s. 171)

Almanya, Hindistan, Japonya gibi ülkelerle Şarkın durumunu mukayese eden Âkif, bu ülkelerin çok çalıştıkları, kendi millî ve dinî değerlerini tizlikle korudukları ve taklide asla yer vermedikleri için yükselebildiklerini hayretle görür ve kendisinde hâsıl olan kanaati şöyle dile getirir :

Bu uzun boylu mesai, bu uzun boylu sefer,
Bir kanaat verecekmiş bana dünyada meğer.
O kanaat de şudur : Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atını.
Veriniz hem de mesâinize son sür'atini.
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız,
İyi-hâtırda tutun ettiğim ihtarı demin :
Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi "mahiyyet-i ruhiyye"niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhûdedir ümmid-i selâmet onsuz. (s. 186)

Bu mısraların mânâsı şudur: Bir millet ilerlemesinin sırrını başka yerlerde aramamalıdır. Eğer yükselmek istiyorsa bu sırrı kendisinde bulabilir. Sonra her noktada taklid ile hareket mümkün değildir. Garb'ın ilim ve sanatını hızlı bir mesai sarfederek almak şarttır. Çünkü, artık bunlarsız yaşanılmıyacağı gibi, ilim ve sanatın vatani, milleti de olmaz. Onlar bütün insanlığın malıdır. Ancak, ilerlemenin bütün devirleri yarılıp geçilirken, insana ve milletlere, kendi "mahiyyet-i ruhiyye"leri, yani kendi kültürleri, kendi millî ve manevî değerleri kılavuzluk etmelidir. Aksi halde, ilerlemek ve kurtulmayı ummak boş bir hayâl olarak kalır.⁽⁴⁵⁾

Zaman, Âkif'in bu teşhis ve tesbitlerinde ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Bugün 1,5 - 2 asırdır süren gayretlerimize rağmen, Batılılaşmadığımızı hüznle görmekteyiz. Çünkü, bu zaman dilimi içinde Batının ilim ve sanatını hızlı bir mesai ile memleketimize nakletmek yerine, onun modasını, günlük yaşayışına hâkim olan esasları, ahlâkını taklit etmekle vakit geçirdik. Âkif'in ilim ve teknik yönünden Batı ile aramızda gördüğü 300 yıllık mesafeyi maalesef kapatabilmiş değiliz. Batı bugün, yine Âkif'in dediği gibi, yerleri bıraktı, göklere hükmediyor :

(45) Doç. Dr. Celâl TARAKÇI, a.g.y., s. 68.

Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kerre :
Havaya hükmediyor, kaani olmuyor da yere. (s. 217)

Bugün Âkif'in medeniyete karşı olduğuna inanan ve buna başkalarını da inandırmaya çalışan bir zümre vardır. Bunun doğru olamayacağını, Âkif'in eserine dayanılarak yapılan yukarıdaki açıklamaların bize göstermiş olması gerekir. Evet, Âkif medeniyete, Batılılaşmaya karşı değildir. Aksine o, tam bir medeniyet timsalidir; ilim, teknik, sanat ve çalışma hayranıdır. İleri görüşlüdür, yenilik taraftarıdır, müsbet bir ilim zihniyetine sahiptir. Safahat'ı dikkatle okuyanlarla, Türk toplumunun bir-iki asırdan beri Batılılaşma adına yaşadığı olayların sebep ve neticeleri üzerinde düşünenler, onun medeniyet karşısındaki gerçek tavrını elbette görmektedirler. Eğer medeniyet, insanların huzur ve mutluluğuna imkân verecek bir gelişme ve ilerlemenin göstergesi ise, Âkif ömrü boyunca üstün bir medeniyeti savunmuştur. Onun karşı olduğu şey, medeniyet adına işlenen cinayetlerdir, medenî olduklarını söyleyenlerin canavarca, vahşice olan tutum ve davranışlarıdır. Âkif, Çanakkale'de Mehmetçiğin karşısına, yedi iklimi cihanı çıkarıp günlerce kan kusan Avrupalı'ya düşmandır; Âkif, Türkün Anayurdunu babalarının malıymış gibi paylaşan ve kahpe Yunan'ı Ege'ye çıkararak yüzüstü ve maskara zihniyetin mensuplarına karşıdır. Bu tutumu sebebiyle Âkif'i suçlamak haksızlık olur. Eğer bugün de yaşasaydı, 21. yüzyılın başlarında hâlâ işlenmeye devam eden cinayetlere, milletleri birbirine kırdıran, dünyayı ateş ve barut fıçısı haline getiren tutum ve davranışlara, dünyanın şu veya bu köşesinde masum insanların canına kıyan saldırganlara da elbet karşı olacak, bunların müsebbiblerini lânetleyecekti. Şimdi artık medenî olduklarını söyleyenlerin sergilediği hâdiseleri hep beraber görüyoruz ve yaşıyoruz. Bunların karşısında olmak mıdır medeniyet düşmanlığı? Bunlar, bir millete mensubiyet şuuruna sahip, merhametli, vicdanlı, adalet duygusu gelişmiş, yüreği insan sevgisi ile dolu olan herkesin karşısında tavır alacağı şeylerdir. Eğer medeniyet düşmanlığı bu ise, saldırgan Batının dün de, bugün de medeniyet adına sergilediği davranışları tasvip etmeyen herkes, hepimiz medeniyet düşmanıyız demektir.

Âkif'in medeniyet düşmanı olduğunu ileriye sürenler, **İstiklâl Marşı'** mızdaki "**Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar!**" mısrasına sığınır- lar. Eğer bunlar çok cahil değilse, bilerek kötü iş yapanlardır. Bunlar, o yıllarda İngiliz, Fransız, İtalyan hele Yunan işgâli altındaki Türk illerinin ızdırabını bir an bile duymamış olanlardır. Hele, Yunanlıların: "**Biz Anado- lu'ya medeniyet götürüyoruz.**" diye dünya ölçüsünde yaptıkları yaygarayı ne dışarıdan, ne de içlerinden duymamışlardır. Çanakkale'de dize getire-

medikleri Türk kudretini, müttefiklerimizin mağûp olmalarıyla yendiklerini sanan işgal kuvvetlerinin medeniyetleri kadar, Anadolu'da yapmadık zulüm bırakmayan "Yunan medeniyeti"(!) için de Mehmet Âkif, hakikatte çok nâzik bir lisan kullanmıştır.(46) Aslında o zamanki medenî dünya çok daha fazlasını hak etmişti. O itibarla, Âkif'in, **İstiklâl Marşı**'nda zirkettiği "**Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar!**" mısraını, bu düşünceler çerçevesinde ele alıp değerlendirmek lâzımdır ve kesinlikle bilinmelidir ki, Âkif'in hücumları medeniyetin kendisine değil, sömürgeci devletlerin mazlup milletleri ezmek için kullandığı saldırganlığa yöneliktir. Onun "**maskara mahlûk**", "**tek dişi kalmış canavar**", "**kahpe, hakikat yüz­süz**" olarak nitelendiği işte bu medeniyettir. O, silahlı, zulümlü emperyalizmi, vahşî davranışları yakıştıramadığı Avrupalıyı lânetler.(47)

Sonuç :

Bütün millî meselelerimiz üzerinde sanatını bir projektör gibi gezdirmiş olan Âkif, insana daima heyecan verecek olan ebedî değerler üzerinde durmuştur. O, olgun şahsiyeti, bizim için bugün de bir değer ifâde eden fikirleriyle, toplumumuzda doğu - batı çatışmasının yepyeni ve orijinal bir sentezini gerçekleştirmeye çalışmış olan, teşhis ve tesbitlerindeki isabet oranının yüksekliği her geçen gün biraz daha iyi anlaşılın "**nevî şahsına münhasır**" bir aydınımızdır. Ziya Gökalp, millet için hars ve medeniyeti şart görüyordu. Âkif de "**fazilet**" ve "**marifet**"le aynı şeyi söyler ve savunur. Batı'nın körükörüne taklit edilmesine karşıdır. Çünkü taklit milletin "**ruhî mahiyeti**"ni bozduğu için ondan hayır beklenemez. Marifet Âkif'te çağdaş ilim ve medeniyet, fazilet ise Türklüğün özbenliği, dinî, ahlâkî cevheri demektir. Her milletin özbenliği farklı olduğu için gelişmesi de ayrı biçimde, yani kendi şartlarına göre almalıdır.(48) İslâm dünyâ'sının maddî ve manevî kalkınması İslâm dini ve çağdaş Batı medeniyeti ile mümkündür. İslâm dini geçmişte kısa zamanda büyük bir medeniyet kurmuştur ve ilerlemeye engel değildir. Batı medeniyetinin mânevî destekleri İslâm dininde de vardır; gerçek müslüman, medenî insanın bütün mânevî ve ahlâkî muhtevasına sahiptir. Ancak İslâm dini, zamanla, ilk devirlerdeki yapıcı ve yaratıcı özelliklerini kaybetmiş, aykırı yönlere saptırıl-

(46) Nihat Sami BANARLI, "İstiklâl Marşı'nın Mânâsı II", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl : 3, Sayı : 4, İstanbul 1974.

(47) Ahmet KABAKLI, Mehmet Âkif, Toker Yayını, 2. bs., İst. 1972, s. 75 vd.

(48) A.g.y., s. 70 - 71.

mıştır. Kurtuluş, İslâmın ilk devirlerdeki saf ve temiz şekline dönüşle mümkündür. Maddî kalkınma için ise, Batı medeniyetine yönelmek, ilim, fen, sanat ve ekonomi alanlarında Batı'yı örnek almak şarttır.⁽⁴⁹⁾

Batı medeniyetinin yalnız ilim ve teknikten ibaret olmadığını, bu medeniyeti yapan değerler arasında tarih, dil, kültür ile geleneklerin ve bunları titizlikle yaşatma duygusunun da yer aldığını çok iyi bildiği için bizim de aynı değerlerimize dört elle sarılmamızı ısrarla isteyen Âkif'in, iyi bir şâir olup olmadığı meselesi her zaman tartışılabilir. Fakat gerçek ve samimi bir müslüman olan, vatansever ve halkçı olan, medeniyetçi olan Âkif, Türk insanının her zaman örnek alabileceği değerli bir şahsiyettir.

(49) Prof. Kenan AKYÜZ, *Batı Te'sirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 3. bs., Ankara 1970, s. 542.